

УДК 378.016:37

ВІКТОРІЯ ЛЕОНТІЄВА

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглянуто проблематику розв'язання шляхів формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя іноземної мови. Особлива увага зосереджена на особливостях професійної діяльності вчителя іноземної мови. На основі складових педагогічної майстерності проведено класифікацію груп здібностей, потреб та якостей майбутнього вчителя іноземної мови.

Ключові слова: педагогічна майстерність, педагогічна спрямованість, педагогічна техніка, особистісні якості вчителя іноземної мови

Постановка проблеми. Зміна парадигми системи вищої освіти в Україні, що передбачає перехід від усталеного розуміння її провідної функції як процесу та результату засвоєння стандарту освіти у вигляді знань, умінь, навичок, компетенцій, компетентностей до розгляду освіти як безперервного процесу розвитку та становлення особистості майбутнього вчителя, вимагає сьогодні від науковців знаходження шляхів формування засобами навчальних дисциплін пізнавальних потреб та здатностей студентів, удосконалення їх мотиваційної та емоційно-вольової сфер, розвитку соціально та професійно важливих якостей майбутніх освітян.

Проблема педагогічної майстерності є однією з ключових у педагогіці, яка як наука, і особливо – як мистецтво, неможлива без педагога. Не даремно ж О. Духнович говорив: «Вчителем школа стоїть». Саме вчитель в усі часи був і завжди залишиться центральною фігурою в освітньому процесі. Визначальність ролі педагога в освіті зумовлюється ще й тим, що усі освітні підходи, ідеї, концепції, закони, парадигми реалізуються у реальній педагогічній практиці лише, переломлюючись крізь призму його особистості і набувши індивідуального особистісного забарвлення, яке виявляється у його конкретній педагогічній дії. На цьому наголошував ще К. Ушинський, який зазначав, що «жодна програма викладання, жодна методика виховання, якою б гарною вона не була, якщо вона не перейшла у переконання вихователя, залишиться мертвою літерою, яка не має ніякої сили насправді». Цю ідею підтримував і плідно розвивав у своїй науково-педагогічній діяльності академік І. Зязюн, який доводив, що і в освіті, і в житті все починається з учителя. Але «учителем, на якого чекають» може стати лише той педагог, який має високий рівень педагогічної майстерності [3, с. 7].

Ця проблема є також актуальною для викладання іноземної мови в школі. В умовах соціально-педагогічної ситуації у світі нової освітньої ідеології і різноманітності шляхів вивчення іноземних мов учителю необхідно вміти діяти не відповідно до чітко написаних правил, а відповідно до особисто вибраної методичної системи, найбільш адекватної щодо умов навчання. Так, учитель іноземної мови повинен мати високий рівень знань з іноземної мови, володіти лінгвокраїнознавчою та соціокультурною інформацією, методикою навчання іноземної мови та новими розробками в даній сфері. Що стосується знань з методики навчання іноземної мови, то студента як майбутнього викладача необхідно не тільки навчити фонетики, лексики, граматики, різних видів мовної діяльності іноземною мовою, але також формувати у нього систему методичних понять, категорій, показати їх взаємозв'язок і взаємообумовленість [1, с. 83-85].

Аналіз досліджень і публікацій. Першим увів поняття «майстерність вихователя» і «педагогічна техніка» А. Макаренко у своїй статті «Деякі висновки з мого педагогічного досвіду»: «Майстерність вихователя не є якимось особливим мистецтвом... але це спеціальність, якій треба вчити, як треба вчити лікаря його майстерності, як треба вчити музиканта» [8, с. 29]. В.О. Сухомлинський продовжив розвиток теорії про формування

професійної майстерності вчителя. У його працях «Сто порад учителям», «Павлівська середня школа», «Як виховати справжню людину», «Розмова з молодим директором школи» та багатьох інших велика увага приділяється творчості вчителя в становленні справжньої людини, громадянина, патріота Батьківщини. «Ми маємо справу з найскладнішим, неоцінним, найдорожчим, що в житті, – з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя» [8, с. 9].

Питання професійної майстерності вчителя розглядали такі науковці, як І. Зязюн, Є. Барбіна, Л. Крамушенко, М. Лебедик, В. Радул, Н. Тарасевич. Дослідженню естетичних та етичних засад розвитку педагогічної майстерності як краси педагогічної дії присвячені праці науковців України й зарубіжжя: О. Боровік, Г. Васяновича, С. Гончаренка, П. Ковалю, О. Лавріненка, М. Лещенко, В. Онищенко, І. Синиці, О. Семенов, М. Солдатенка, О. Тринус, О. Федій, Л. Хомич, Л. Хоружої та інших [3, с. 8].

Мета статті – визначити сутність поняття «педагогічна майстерність», виділити основні складові майстерності сучасного вчителя іноземної мови, сформулювати основні шляхи формування педагогічної майстерності вчителя іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку С. Гончаренка, методична майстерність учителя має розвиватися не через забезпечення його великою кількістю рецептурних методичних посібників і широке використання ним готових поурочних розробок. Йому потрібні передусім фундаментальні знання з базового предмета, висока загальна культура і ґрунтовна дидактична компетентність: «фактично вимоги до освіченості вчителя нижчі, ніж до освіченості школяра, бо той повинен знати всі предмети, а учителям досить знати на тому самому рівні один». На думку С. Сисоевої, «методична майстерність учителя має розвиватися не через забезпечення його великою кількістю рецептурних методичних посібників і широке використання ним готових технологічних процедур. Йому потрібні, передусім, фундаментальні знання з базового предмета, висока загальна культура і ґрунтовна психолого-педагогічна підготовка». Ідеї взаємозв'язку педагогічної майстерності та неперервної освіти закладені у працях Є. Барбіної. Вона вважає, що педагогічна майстерність потенційно і реально є одним з найбільш ефективних засобів забезпечення інтегративних тенденцій. Суттєвим у визначенні ролі та функцій педагогічної майстерності в системі неперервної педагогічної освіти є її розвиток як складної організаційної системи, що включає процес формування, становлення і розвитку особистості вчителя, який розпочинається ще на шкільній лаві, продовжується у вищому навчальному закладі й реалізується у сфері післядипломної освіти. Ступінь готовності випускників до професійної педагогічної діяльності визначається не як показник його оволодіння багатогранною педагогічною майстерністю, а лише основами цієї майстерності [10, с.1-2].

У формуванні педагогічної майстерності необхідним є врахування основних її елементів. Гуманістична спрямованість – найголовніша характеристика майстерності. Гуманістична спрямованість – спрямованість на особистість іншої людини, утвердження словом і працею найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки і стосунків. Це вияв професійної ідеології вчителя, його ціннісного ставлення до педагогічної дійсності, її мети, змісту, засобів, суб'єктів. Гуманістична спрямованість є виявом здатності бачити великі завдання у малих справах.

Підвалиною педагогічної майстерності є професійна компетентність. Зміст професійної компетентності – це поєднання предмета, методики його викладання, педагогіки і психології.

Третім елементом у структурі педагогічної майстерності є здібності до педагогічної діяльності. Вони залежать від особливостей перебігу психічних процесів, що сприяють успішній педагогічній діяльності. Можна виокремити такі шість провідних здібностей: комунікативність, перцептивні здібності, динамізм особистості, емоційна стабільність, оптимістичне прогнозування, креативність.

Ще одним елементом педагогічної майстерності є педагогічна техніка як форма організації поведінки вчителя. Педагогічна техніка – це вміння використовувати психофізичний апарат як інструмент виховного впливу, це прийоми володіння собою (своїм організмом, настроєм,

мовленням, увагою і уявою) і прийоми впливу на інших (вербальними і невербальними засобами) [7, с.26-29]

У процесі навчання педагог повинен задовольняти 8 емоційних потреб особистості:

- потреба в приналежності до певної групи;
- потреба у досягненнях та успіхові;
- потреба в економічній стабільності;
- потреба бути вільним від страху;
- потреба в любові та прихильності;
- потреба бути вільним від сильного почуття провини;
- потреба в самоповазі;
- потреба в розумінні [9, с.137].

Педагогічна майстерність як якісна характеристика навчально-виховної діяльності вчителя є не що інше, як доведена ним до високого ступеня досконалості навчальна і виховна вмільсть, яка проявляється в особливій відшліфованості методів і прийомів застосування психолого-педагогічної теорії на практиці, завдяки чому забезпечується висока ефективність навчально-виховного процесу.

Хотілося б сказати ще про педагогічну творчість. Адже вчитель – це не тільки педагог, це ще й актор, художник, скульптор і т.д. Кожен урок для нього це спектакль, де він і головний герой, і постановник, і режисер. Від його вміння, знань, навичок і, звичайно ж, творчості залежить, як пройде урок, як учні засвоять матеріал, з яким настроєм прийдуть на наступний урок.

Вищим рівнем професійної діяльності вчителя є педагогічне новаторство. Воно органічно включає в себе внесення і реалізацію нових, прогресивних ідей, принципів і прийомів у процесі навчання і виховання і значно змінює й підвищує їхню якість.

У структурі особистості вчителя особлива роль належить професійно-педагогічній спрямованості. Вона є тим каркасом, навколо якого компонується основні професійно-значущі властивості особистості педагога. Професійна спрямованість особистості вчителя включає інтерес до професії вчителя, педагогічне покликання, професійно-педагогічні наміри і схильності.

Сучасний учитель повинен добре орієнтуватися в різних галузях науки, основи якої він викладає, знати її можливості для вирішення соціально-економічних, виробничих і культурних завдань. Але цього мало – він повинен бути постійно в курсі нових досліджень, відкриттів і гіпотез, бачити близькі й далекі перспективи цієї науки [4, с. 75-77].

Іноземна мова є одним із головних предметів у школі та ВНЗ – це зумовлено соціально-політичною, економічною ситуацією у світі та в Україні зокрема. Важливість англійської мови ставить перед викладачем (учителем) особливу мету та диктує значну відповідальність. Вивчення іноземної мови є досить непростим процесом, що потребує здібностей, терпіння як з боку учнів, так з боку і викладача та тривалого проміжку часу. В наш час глобальною метою оволодіння іноземною мовою вважається прилучення до іншої культури та участь у діалозі культур. Ця мета досягається шляхом формування здатності до міжкультурної комунікації. Саме викладання, організоване на основі завдань комунікативного характеру, навчання іншомовної комунікації, використовуючи всі необхідні для цього завдання та прийоми, є відмінною рисою уроку іноземної мови.

Для підвищення дієвості уроку іноземної мови в сучасних умовах є багато можливостей. Насамперед до них можна віднести навчання школярів прийомів навчання, способів пізнання іноземної мови. Оволодіння будь-яким предметом взагалі, а іноземною мовою – більшою мірою, можливо лише за умови активної діяльності кожного учня, залучення їх до самої мовної діяльності.

Оволодіння мовою здійснюється, насамперед, на уроці. Сучасний урок іноземної мови – це складне утворення. Підготовка і проведення його вимагають від учителя великої затрати творчих сил. По-перше, його завдання багатопланові. На кожному уроці учні неодмінно повинні отримати «надбавку» до практичного володіння мовою. Вона може вирадитися в кращому розумінні мови на слух за рахунок засвоєння нових слів, нової граматичної форми,

структури; у придбанні знань про культуру країни мови, що вивчається, в галузі літератури, музики, історії, тобто учні занурюються в національну культуру і національну психологію країни мови, що вивчається.

По-друге, на уроці використовуються різні організаційні форми роботи: групові, парні, індивідуальні. Щоб залучити всіх і кожного, потрібно розвивати і вдосконалювати свої організаторські здібності для підготовки свого роду сценарію уроку.

По-третє, урок повинен бути забезпечений відповідними засобами навчання.

По-четверте, використання учителем на уроці компонентів УМК та інших засобів має бути доведено до ступеня вільного маніпулювання ними. Це можливо тільки за умови, якщо вчитель регулярно використовує їх.

По-п'яте, важливим фактором є створення позитивної мотивації до вивчення іноземної мови при глибокому знанні вчителем особистості кожного школяра. Це досягається використанням прийомів, які викликають особисту зацікавленість учнів у виконанні завдань. До них відносяться мовні завдання, проблемні завдання.

Таким чином, урок як складне утворення грає вирішальну роль в оволодінні учнями іноземною мовою. Урок іноземної мови вимагає особливо ретельної підготовки. На ньому формуються і розвиваються мовленнєві навички та вміння.

Мовна освіта – це запорука оволодіння культурою країни досліджуваної мови. Вивчення іноземної мови дозволяє учням: 1) ознайомитися з іншою соціальною культурою, іншими видами державного устрою, життям і побутом однолітків; 2) розуміти, а не оцінювати схожість і відмінність інших культур, особливості менталітету, стилю життя та системи моральних цінностей інших народів. У зв'язку з цим у методичній науці з'явилася думка внести певну зміну у зміст навчання іноземної мови. У центрі отримання іншомовної освіти повинна стати «іншомовна культура» [2]. Одночасний процес оволодіння іноземною мовою і фактами іншомовної культури являє собою особливий вид інтелектуальної праці. Ця праця систематична і наполеглива.

Іноземна мова стає невід'ємним компонентом культури, її акумулятором, носієм і виразником, бо містить у своїх словах і граматичних формах не тільки знання про систему мови, про правила користування елементами цієї системи, а й фонові знання. Процес вивчення іноземної мови тісно взаємодіє з усіма сферами життєдіяльності суспільства [6, с. 25-28]. Відомості про культуру іншого народу можна зустріти і в назвах предметів і явищ традиційного і нового побуту, в поняттях, що відображають явища суспільного характеру. Елементи культури містяться, крім того, у невербальних засобах спілкування. Ця обставина визначає вимоги, які пред'являються до вчителя іноземної мови як організатора міжкультурного спілкування на уроці. Перш за все, він повинен володіти професійною компетенцією, добре уявляти собі світ іноземної мови та іноземної культури. Цей світ включає в себе знання про зв'язки іноземної мови та особистості, іноземної мови та суспільства, взаєморозуміння іншого народу в міжкультурному діалозі.

Методична майстерність вчителя саме в тому і полягає, щоб залучити до діалогу двох культур особистість школяра. Учитель повинен урахувати в процесі міжкультурного спілкування всі сторони життя і діяльності учня, його досвід, світогляд, інтереси (навчальні та ненавчальні), схильності і його почуття. Будь-який урок іноземної мови – це творча діяльність, взаємодія рівних партнерів спілкування (вчителя та учнів, учнів один з одним). Кожен учень повинен бути завжди впевненим у тому, що його слухають, намагаються зрозуміти, правильно оцінюють те, що він говорить і робить. Думка учня, як і думка вчителя, поважається взаємно. Учень має можливість вільно висловити свою думку. А вчитель, зі свого боку, не нав'язує йому власної думки.

Уроки іноземної мови – це завжди уроки спілкування. Учні освоюють техніку спілкування, опановують мовний етикет, стратегією і тактику діалогічного і групового спілкування, вчать вирішувати різні комунікативні завдання. Вчитель і учень повинні стати рівноправними мовними партнерами. Іншомовне спілкування буде доставляти радість учням, якщо вони відчують, що грають важливу самостійну роль на уроці.

Для природної комунікації іноземною мовою дуже важливо встановити і правильний темп мови. Думка, що учні краще розуміють уповільнений темп мовлення, глибоко помилкова. Такий темп порушує ритміко-інтонаційний малюнок фрази і тим самим ускладнює сприйняття і осмислення іншомовного матеріалу. Темп мовлення повинен відповідати темпераменту вчителя і бути нормальним. Нормальним вважається такий темп, який не здається дивним для носія мови. Щоб створити атмосферу справжнього спілкування на уроці, вчитель повинен сам уміти спілкуватися: говорити природно, а не механічно (завчено), звертати увагу на реакцію співрозмовника. Учитель не повинен читати свої репліки за планом уроку. Йому потрібно вміти враховувати інтереси співрозмовника, бути щирим: формалізм, байдужість вбиває дух спілкування. Під час спілкування вчитель повинен вміло використовувати і невербальні засоби спілкування (жести, міміку), що роблять його мовлення більш емоційним і експресивним. Він повинен вміти правильно пересуватися по класу, стояти біля дошки, сидіти за робочим столом. Це пов'язано з тим, що від пози співрозмовника багато в чому залежить комунікативна налаштованість партнера. Проте спілкування – це процес, який відзначається двостороннім характером. Якими б уміннями спілкування не володів вчитель, він не зможе домогтися мовного партнерства, якщо учні не будуть навчені хоча б елементарним правилам спілкування на уроці [2].

Так, В. А. Кан-Калик виділяє наступні стилі педагогічного спілкування вчителя та учнів: а) спілкування на основі захопленості спільною творчою діяльністю, б) спілкування на основі дружнього ставлення; в) спілкування-дистанція; г) спілкування залякування; д) спілкування-загравання. Лише в умовах спільної творчої діяльності між учителем і учнями складаються відносини партнерства. Для мовлення вчителя характерні прохання, поради, похвала, схвалення. Основною формою навчальної діяльності є живе спілкування вчителя з учнями. Завдяки доброзичливим міжособистісним відносинам учень не відчуває страху зробити мовну помилку, відчуває себе розкуто і вільно, наслідком чого є підвищення рівня мотивації вивчення іноземної мови [5, с. 96].

Вчитель іноземної мови не може викладати без постійного самовдосконалення в мові, без самоосвіти. Англійська мова – не застигле явище, вона постійно змінюється. Вдосконалення знання мови і технологій її викладання – запорука успішної роботи вчителя. Давно минули й ті часи, коли комп'ютер був для багатьох тільки мрією. Зараз це незамінний помічник і в житті, і в бізнесі, і в навчанні. Сфера його застосування досить широка – від ігор до використання відеозв'язку з будь-яким кінцем земної кулі за допомогою глобальної мережевої системи Інтернет. Як допоміжні засоби навчання іноземної мови, комп'ютерні програми мають свої переваги. Комп'ютерні програми дозволяють здійснювати індивідуальний підхід до учнів. Мультимедійні засоби дозволяють вчителю коригувати навчальні плани, виходячи з інтересів і можливостей окремих учнів. Чим багатший і різноманітніший банк навчальних програм, тим більше можна провести цікавих уроків з застосуванням комп'ютера. Проблема в тому, щоб з навчальних програм вибрати найцікавіші і найбільш пізнавальні [9, с. 133].

Висновки. Таким чином, процеси інтеграції в європейський освітній простір, зміни принципів, форм та методів роботи у вищих навчальних закладах України зумовили значне підвищення вимог до рівня та якості професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови, їхньої фахової та соціальної компетентності, загальної й професійної культури. Від того, наскільки високим є рівень професійної майстерності педагога, залежить кінцевий результат навчального процесу. Проблема педагогічної майстерності перебуває у центрі уваги вчених-педагогів та психологів, викладачів-практиків. Аналіз досліджуваного поняття «педагогічна майстерність» доводить усю глибину цієї педагогічної категорії та необхідність її подальшого вивчення і шляхів формування у майбутніх учителів іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам: пособие для учителя / Н.Д. Гальскова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: АРКТИ, 2003. – 192 с.

2. Вчитель іноземної мови: майстерність і особистість: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ua-referat.com/Вчитель_іноземної_мови_Майстерність_і_особистість
3. Естетичні та етичні основи розвитку педагогічної майстерності викладачів вищих педагогічних навчальних закладів : бібліогр. покажч. / упоряд. Л. Н. Штома наук. ред. І. А. Зязюн; бібліогр. ред. Л. Н. Штома. – Кіровоград: «Імекс-ЛТД», 2013. – 150 с.
4. Кан-Калик В.А. Педагогическое творчество / В.А. Кан-Калик, Н.Д. Никандров. – М.: Педагогика, 1990. – 144 с.
5. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении: кн. для учителя / В.А. Кан-Калик. – М.: Просвещение, 1987. – 190 с.
6. Обучение говорению на иностранном языке: уч. пособие / Под ред. Е.И. Пассова, Е. С. Кузнєцовой. – Воронеж: НОУ «Интерлингва», 2002. – 35 с.
7. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна – 3-тє вид., допов. і переробл. – К.: СПГ Богданова А., 2008. – 376 с.
8. Педагогічна майстерність: Хрестоматія: навч. Посіб. / Упоряд. : І.А. Зязюн, Н.Г. Базилевич, Т. Г. Дмитренко та ін.; За ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища шк., 2006. – 606 с.:
9. Raths L. E. Meeting the Needs of Children: Creating Trust and Security / L. E. Raths. – Columbus, OH : Charles Merrill, 1972. – 247 p.
10. Формування професійної майстерності майбутнього вчителя як єдність інтегративного та диференційованого підходів в умовах ступеневої освіти / І. М. Козловська, М. А. Пайкуш // Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту. – 2003. – № 13. – С. 66-71.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2015 р.

ЛЕОНТИЕВА В.

Винницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського, Україна

ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

В статье рассмотрена проблематика решения путей формирования педагогического мастерства будущего учителя иностранного языка. Особое внимание сосредоточено на особенностях профессиональной деятельности учителя иностранного языка. На основе составляющих педагогического мастерства проведена классификация групп способностей, потребностей и качеств будущего учителя иностранного языка.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, педагогическая направленность, педагогическая техника, личностные качества учителя иностранных языков

LEONTIEVA V.

Vinnitsia State Pedagogical University Named after Mykhailo Kotsiubynskyi, Ukraine

WAYS OF FORMATION OF THE FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHER'S PEDAGOGICAL SKILLS

This article depicts the issues of solving of the ways of formation of the foreign language teacher's pedagogical skills. The great attention is paid to the peculiarities of the professional activity of a teacher of the foreign language. On the basis of the main components of pedagogical skills, the classification of abilities, needs and qualities of the future teacher of the foreign language is made.

Key words: pedagogical skills, pedagogical focus, pedagogical technique, personal qualities of a teacher of a foreign language